

Date: 19th May-2025

TA'LIM JARAYONIDA MOTIVATSIYANI OSHIRISHDA PSIXOLOGNING ROLI

Sidikova Dilrabo Aslamovna

Navoiy viloyati Nurota tumani 19 - son umumta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirishda psixologning tutgan o'rni tahlil qilinadi. Unda motivatsiyaning psixologik asoslari, psixologik xizmatning asosiy vazifalari, zamonaviy yondashuvlar va ta'lim ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlik muhim omil sifatida ko'rsatib o'tiladi. Psixologlar tomonidan amalga oshiriladigan individual va guruhviy ishlar, o'quvchilarning ruhiy holatini o'rganish hamda stress va zo'riqish darajasini kamaytirish orqali motivatsiyani oshirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada ta'lim sifati va o'quvchilar rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, psixologik xizmat, ta'lim jarayoni, o'quvchi faoliyati, ruhiy salomatlik, ichki motivatsiya, pedagogik hamkorlik, psixologik yondashuv, ta'lim sifati, o'zini anglash.

Ta'lim jarayoni inson hayotidagi eng muhim va ta'sirli jarayonlardan biri hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat bilim olish, balki shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish va kelajakdagi hayotga tayyorgarlik ko'rishni o'z ichiga oladi. Har bir o'quvchining ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, bilimga bo'lgan qiziqishi va o'rganishga intilishi muvaffaqiyatning asosiy kalitidir. Shu nuqtai nazardan, motivatsiya — ta'lim jarayonining asosiy va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Motivatsiya o'quvchini faoliyatga undovchi ichki va tashqi kuchlarning majmuasi bo'lib, u ta'limning sifatli va samarali bo'lishiga bevosita ta'sir qiladi.

Zamonaviy ta'lim muhitida motivatsiyani shakllantirish va uni davom ettirish qiyin, ammo zarur jarayonlardan biridir. Bu ayniqsa maktab yoshidagi o'quvchilar uchun dolzarbdir, chunki ularning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari doimiy ravishda o'zgarib turadi. Shu bois, ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirish borasida nafaqat o'qituvchilarning, balki maktab psixologlarining roli ham ortib bormoqda. Psixologlar o'quvchilarning individual psixologik holatini chuqur tahlil qilib, ularga ta'lim jarayonida samarali yondashuvlarni ishlab chiqish va qo'llashda muhim omilga aylanishadi.

Psixologlarning ta'limdagi roli faqatgina o'quvchilarning psixologik muammolarini aniqlash va bartaraf etish bilan cheklanmaydi. Ular, shuningdek, o'quvchilarning ichki qiziqishini, o'z-o'zini rag'batlantirish ko'nikmalarini shakllantirish, o'rganishga bo'lgan motivatsiyani mustahkamlash, stress va xavotirlarni kamaytirish kabi ko'plab vazifalarni bajaradilar. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining yanada sifatli va ijobiy bo'lishiga xizmat qiladi.

Date: 19th May-2025

Bugungi kunda psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya ta'limda muvaffaqiyatga erishishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, maktab psixologlari ta'lim jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar va metodlarni ishlab chiqishi hamda ularni amaliyotga joriy etishi lozim.

Motivatsiyaning ta'limdagi ahamiyati va uning turlari. Motivatsiya — o'quvchini ma'lum bir faoliyatga, xususan, ta'lim olishga undovchi ichki va tashqi omillarning majmuasidir. Ta'lim jarayonida motivatsiya o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqishi, mehnat qilishga tayyorligi va davomiyligi bilan belgilanadi. Motivatsiyaning asosiy ikki turi mavjud: ichki va tashqi motivatsiya.

Ichki motivatsiya o'quvchining o'z qiziqishi, bilim olishga bo'lgan shaxsiy ehtiyoji va maqsadi bilan bog'liq. Ichki motivatsiya kuchli bo'lsa, o'quvchi ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi, bilimni chuqur o'zlashtiradi va o'z-o'zini rivojlantirishga intiladi.

Tashqi motivatsiya esa baholar, mukofotlar, ota-ona yoki o'qituvchilarning rag'batlantirishlari, tan olishlari orqali yuzaga keladi. Tashqi motivatsiya qisqa muddatli natijalar berishi mumkin, ammo uzoq muddatda ichki motivatsiyani shakllantirish muhimdir.

Psixologning vazifasi o'quvchilarda ichki motivatsiyani rivojlantirishga yordam berish, ularning tashqi rag'batlantirishga bo'lgan ehtiyojini esa to'g'ri boshqarishdir. Bu yondashuv ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

O'quvchilarning psixologik xususiyatlarini aniqlash va individual yondashuv. Har bir o'quvchi o'zining psixologik xususiyatlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari va shaxsiyati bilan ajralib turadi. Ba'zi o'quvchilar mustaqil, ijodiy fikrlashga moyil bo'lsa, boshqalari ko'proq ko'rsatma va yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Shu sababli, psixolog maktabda o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini aniqlab, ularning o'rganish jarayoniga qanday yondashishni belgilaydi. Psixolog o'quvchilarning qiziqishlarini, o'ziga bo'lgan ishonchini, ijtimoiy muhitdagi o'rnini o'rganadi. Bu ma'lumot asosida o'quvchilarga individual motivatsion strategiyalar ishlab chiqiladi. Masalan, ijodiy qobiliyatlari kuchli bo'lgan o'quvchilarga yanada ko'proq mustaqil ishlash imkoniyatlari yaratiladi, qiynchiliklarga duch kelgan o'quvchilarga esa psixologik yordam ko'rsatiladi.

Ijodiy psixologik muhit yaratish. Motivatsiya faqat ichki holatdan kelib chiqmaydi, balki atrofda muhitga ham bog'liq. Psixologlar maktabda ijodiy psixologik muhit yaratishga katta e'tibor qaratadilar. Bunday muhitda o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda eta oladi, xatolarini qo'rqmasdan qabul qiladi va yangi narsalarni o'rganishga tayyor bo'ladi. Psixolog va o'qituvchilar birgalikda sinfda hurmat, ishonch va hamkorlik muhitini barpo etadilar. O'quvchilarni rag'batlantirish, muvaffaqiyatlarini maqtash, ijodiy fikrlarni shakllantirish orqali motivatsiyani oshirish mumkin. Masalan, kichik yutuqlarni taqdirlash, har bir o'quvchining kuchli tomonlarini aniqlash va rag'batlantirish orqali o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi oshadi.

Psixologning ota-ona bilan hamkorligi. O'quvchilarning motivatsiyasi ko'pincha oilaviy muhit va ota-onalarning ta'limga munosabati bilan bog'liq. Maktab psixologlari ota-onalar bilan samarali hamkorlik o'rnatib, ularga tarbiya, motivatsiya berish,

Date: 19th May-2025

o'quvchilarning qiziqishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha maslahatlar beradi. Bu hamkorlik o'quvchilarning psixologik holatini yaxshilashga, stress va xavotirni kamaytirishga yordam beradi. Psixologlar ota-onalarni farzandlarining ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlari va qiyinchiliklari haqida muntazam xabardor qilib boradilar, ularni psixologik ko'mak va qo'llab-quvvatlashga jalb qiladilar.

Ta'limda motivatsiyani oshirish usullari. Psixologlar ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirish uchun turli metod va usullarni qo'llaydilar:

Motivatsion treninglar: O'quvchilarga o'z maqsadlarini belgilash, ularni amalga oshirish yo'llarini o'rgatish, shuningdek o'z-o'zini rag'batlantirish ko'nikmalarini shakllantirish.

Rolli o'yinlar va interaktiv mashg'ulotlar: Ta'lim jarayonini qiziqarli va faol qilish, o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun samarali usuldir.

Individual konsultatsiyalar: O'zini past baholovchi, o'rganishga qiziqishi past bo'lgan o'quvchilar bilan maxsus ishlash.

Stressni kamaytirish texnikalari: Nafas olish mashqlari, meditatsiya, relaksatsiya usullari yordamida o'quvchilarning ruhiy holatini yaxshilash.

Ichki motivatsiyani mustahkamlash va o'quvchilarda maqsad qo'yish ko'nikmalarini rivojlantirish. Ichki motivatsiyani oshirish uchun o'quvchilarga aniq, real va erishish mumkin bo'lgan maqsadlarni belgilashni o'rgatish zarur. Psixologlar o'quvchilarga kichik qadamlar bilan maqsad sari intilish, muvaffaqiyatsizliklarni qabul qilish va undan saboq olish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, o'quvchilarning o'z-o'zini anglash darajasini oshirish, ijobiy o'zini baholashni rivojlantirish, o'z kuchli va zaif tomonlarini tushunish motivatsiyani barqarorlashtiradi.

Ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirishda psixologning roli juda muhim bo'lishiga qaramay, bu sohada samarali natijalarga erishish uchun aniq va amaliy tavsiyalar asosida harakat qilish lozim. Quyida ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni kuchaytirish, o'quvchilarning motivatsiyasini barqaror oshirish va ularning ta'limdagi faol ishtirokini ta'minlash uchun asosiy yo'nalishlar va tavsiyalar keltirilgan.

Maktab psixologlari va o'qituvchilar o'rtasida muntazam hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Bu o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini aniqlash va ularning motivatsiyasini oshirishda yagona yondashuvni shakllantirish imkonini beradi.

Motivatsiya darajasini doimiy monitoring qilish tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Psixologlar maxsus testlar, so'rovnomalar va individual suhbatlar orqali o'quvchilarning ruhiy holati va ta'limga bo'lgan qiziqishini baholab borishlari lozim.

O'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini mustahkamlashga yo'naltirilgan trening va mashg'ulotlar tashkil etish muhimdir. Bunday faoliyatlar o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, maqsadlarni aniq belgilash va muvaffaqiyatga intilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Stressni kamaytirish va ijobiy ruhiy holatni saqlashga qaratilgan psixologik yordam dasturlarini kengaytirish lozim. Bu o'quvchilarning darslarga qiziqishini va ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlaydi.

Date: 19th May-2025

Ota-ona va oilaviy muhit bilan samarali aloqa o'rnatish zarur. Psixologlar otonalarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish, ularni motivatsiya masalalarida yo'naltirish orqali farzandlarining muvaffaqiyatlariga ko'maklashadilar.

Innovatsion va interaktiv o'quv metodlarini tatbiq etish bo'yicha psixologlarning tavsiyalarini hisobga olish muhim. Bunda o'quvchilarning turli qobiliyatlari va psixologik xususiyatlari inobatga olinib, ta'lim jarayonini individualizatsiya qilishga e'tibor qaratiladi. Motivatsiyani rag'batlantirishda ijobiy mustahkamlovchi tizimlarni yaratish kerak. Bu o'quvchilarni kichik yutuqlar uchun ham taqdirlash, ularning muvaffaqiyatlarini e'tirof etish orqali o'zlarini qadrli his qilishlariga yordam beradi.

Psixologik xizmatlarni maktablarda yanada kengaytirish, ularning ish faoliyatiga resurslar ajratish va mutaxassislarning malakasini muntazam oshirib borish lozim. Bu ta'lim sifati va o'quvchilarning ruhiy salomatligini yaxshilashda muhim omildir.

Ta'lim jarayonida motivatsiyaning barqarorligi — o'quvchining o'z-o'zini anglash, maqsad qo'yish, unga intilish va o'zini ijtimoiy jihatdan ro'yobga chiqarish jarayonining ajralmas qismidir. Psixolog esa bu murakkab va ko'p qatlamli jarayonda muvofiqlashtiruvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi sifatida maydonga chiqadi. U nafaqat o'quvchining individual ruhiy xususiyatlarini o'rganadi, balki uning ichki salohiyatini ochish, o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash hamda ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirini uyg'unlashtirish orqali motivatsiyaning samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida samarali psixologik yondashuvsiz rivojlanish tasavvur etib bo'lmaydi. Shuning uchun har bir ta'lim muassasasi uchun professional psixologik xizmatni yo'lga qo'yish, uning faoliyatini tizimli tashkil etish va malakasini doimiy ravishda oshirib borish — kelajak avlodning ijtimoiy-psixologik barqarorligini ta'minlashda muhim omillardan biridir. Motivatsiyani oshirishga qaratilgan izchil psixologik faoliyat — bu nafaqat ta'limning sifatini oshiradi, balki jamiyatda faol, ongli, mustaqil fikrlovchi va o'z oldiga maqsad qo'yib unga erisha oladigan shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Amonov A., Pedagogik va yosh psixologiyasi, O'zbekiston nashriyoti, Toshkent, 2019, 276 b.
2. Abduqodirova D., Ta'limda motivatsiyani shakllantirish metodlari, "Ilm sarchashmalari" jurnali, 2021, №4, B. 42–46.
3. Yusupova M.X., O'quvchilarda o'quv faoliyatiga motivatsiyani shakllantirish psixologiyasi, "Psixologiya va hayot" jurnali, 2020, №2, B. 17–21.
4. Jalolova M., Ta'lim tizimida psixologik xizmat: dolzarb muammolar va yondashuvlar, Fan va taraqqiyot nashriyoti, Toshkent, 2022, 184 b.
5. Ryan R.M., Deci E.L., Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions, *Contemporary Educational Psychology*, 2000, Vol. 25, No. 1, pp. 54–67.

Date: 19th May-2025

6. Zokirov A., Psixologik xizmat faoliyati va uning samaradorlik mezonlari, “Pedagogik mahorat” jurnali, 2023, №1, B. 29–33.
7. G‘ofurov B., Ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning psixologik asoslari, O‘qituvchi nashriyoti, Toshkent, 2018, 212 b.

